

Samfunnsdiagnoser er ikke nødvendigvis representative samfunnsbeskrivelser

BOKOMTALE: I likhet med tidligere mindre treffende generasjonsbeskrivelser er heller ikke samfunnsdiagnosen «generasjon prestasjon» representativ for alle unge i Norge i dag. Diagnosen tar utgangspunkt i problemene til et mindretall ressurssterk ungdom mens det finnes en større taus majoritet som ikke passer inn under denne betegnelsen.

Av Fredrik Moe, psykolog.

I sin siste bok *Generasjon prestasjon. Hva er det som feiler oss?* søker filosof og psykolog Ole Jacob Madsen å undersøke hvordan unge i dagens Norge *objektivt*¹ har det og hvordan de *subjektivt* opplever livene sine. Ungdata-undersøkelsen konkluderer med at de aller fleste norske ungdommer har det bra, selv om undersøkelsen også viser at en vesentlig andel av ungdomspopulasjonen opplever økende grad av stress og press i hverdagen. Undersøkelsen viser også en økning i rapportering av depressive symptomer og ensomhet. Imidlertid kan den økte rapporteringen skyldes en endring av hvordan ungdom rapporterer om helseplager heller enn at flere ungdommer sliter med psykiske utfordringer. Et gjennomgående tema i boken er at den foretrukne samfunnsmedisinen sier at vi må snakke mer om hvordan vi har det. Det ser ut til at et slik fokus fører til mer individualisering og ansvarliggjøring av «generasjon prestasjon», som kanskje ikke er den riktige medisinen. Det fremstår som at de voksne fokuserer mer på unges psykiske helse enn moral, og at de har byttet ut et moraliserende språk med et terapeutisk språk. Et sentralt og viktig spørsmål boken stiller, er om terapeutiske løsninger og mer forskning vil være hensiktsmessig for å håndtere denne trenden.

Generasjon prestasjon?

Boken begynner med modernitetens og senmodernitetens beskrivelser av menneskelige patologier. Det vises hvordan mennesket er blitt forstått ut fra toneangivende teorier innenfor [sosialfilosofi](#), [sosiologi](#) og sosialpsykologi. Denne delen er interessant, men oppleves noe unødvendig siden få av teoriene som presenteres anvendes i senere kapitler.

Videre får leseren minutiøs informasjon om unges psykiske helse i dag. Madsen supplerer kvalitative intervjuer med statistikk og kunnskapsrapporter om bokens tema på en oversiktlig måte. De kvalitative intervjuene omhandler unge voksne nordmenns erfaringer med depresjon. Forfatteren supplerer egne kvalitative data med lignende data fra Danmark og Sverige. Resultatene antyder blant annet at *noen* av dagens ungdom kan ha internalisert et ytre ideal om selvrealisering og egenprestering og anser seg selv som ansvarlige for å realisere disse idealene (økende individualisering). Selv om noen av informantene beskrev implisitte normative (samfunns-)idealer, som kan ha påvirket deres selvforståelse og identitetskonstruksjon, kan ikke

dette alene forklare utviklingen av depressive symptomer. Madsen anvender både sosiale og individuelle forståelsesmodeller for å tolke funnene. Han viser dermed hvor kompleks årsakssammenhengen for utviklingen av depresjon er. Forfatteren er også oppmerksom på metodiske begrensninger (få forsøkspersoner, intervjukonteksten) når han skal trekke slutninger om funnene fra den kvalitative forskningen. Dette stimulerer til refleksivitet hos leseren.

Sikre statistiske kilder viser at det ikke er en økning i forekomsten av psykiske lidelser i Norge.² Madsen viser likevel at det har vært en økning i medikamentbruk hos unge, spesielt i bruken av antidepressiva og reseptfrie smertestillende medikamenter. En økning i salg av medikamenter kan tolkes dit hen at en gruppe unge ikke snakker om hvordan de har det, men heller søker lindring i en medikalisert forståelse av sine livsvansker. Madsen tolker det ikke slik, og poengterer at indirekte målinger ikke sier noe om årsak, og at trenden heller kan skyldes økt tilgjengelighet på medikamenter.

Madsen reflekterer over hvorfor noen av dagens ungdom beskriver seg selv som «sykere» enn for bare noen år siden. Kan det være (et delvis) resultatet av en terapeutisk diskurs hvor ungdom forstår seg selv ut ifra psykologiske og medisinske begreper? I dag fremstår det for eksempel som vanligere å si at man har angst enn at man er engstelig, og at man er deprimeret fremfor å si at man er nedstemt. Samtidig virker det som at media og de voksne er overdrevent opptatt av at de unge har det tøft og vanskelig. Dermed kan det være at de unge har begynt å tro at det er sånn livene deres skal være.

«Flink pike-syndromet»

Madsen presenterer en språkpsykologisk og begrepshistorisk analyse av begrepene «generasjon prestasjon», «prestasjonssamfunnet» og «flink pike (syndrom)». Hovedfokuset er hvordan de tre begrepene er formidlet i media. Ved bruk av nyhetsdatabasen Atekst (Retriever) viser forfatteren hvor hyppig begrepene forekommer i norske medier. Madsen anvender også flere sitater fra norske medier for å skissere konteksten for utvekslingen av de nevnte begrepene. Denne delen av boka oppleves som noe springende med mye sitatbruk, men analysen gir et nyttig perspektiv på hvordan samfunnsdiagnostiserende begreper kan bli dagligdagse. Eksempelvis antydes det at «prestasjonssamfunnet» tidvis er et begrep som er mer anvendt av avsendere som ønsker å vise at de er kritisk til en slik utvikling. Madsen stiller også spørsmål «*om de velmente advarslene i realiteten hjelper til med å importere forestillingen inn i dagligtalen*» (s.116).

Jeg syns utgreiingen om «flink pike» er interessant lesning som viser hvordan piker og gutter kategoriseres ulikt. Forfatteren viser at det har vært større interesse for «flink pike syndrom» (301 treff i Atekst) enn «flink gutt syndrom» (11 treff i samme database). Det er tankevekkende hvordan noe i utgangspunktet positivt, «flink pike», har endt i noe sykkelig. En slik ulikhet stimulerer til tenkning rundt hvordan gutter og jenter kategoriseres ulikt i samfunnet vårt og hvilke implikasjoner det kan ha.

I kapitlet *Selvoppyllende profetier* utforsker Madsen hvordan unges selvforståelse og livsvilkår muligens kan påvirkes av de tre ovennevnte begrepene. Forfatteren skriver at: «i kapitlet (...) *problematiserer jeg hvordan selve begrepene vi bruker om unge og samtiden, kan fremprovosere fenomenene de refererer til*» (s. 22).³ Madsen undrer seg over om en selvoppyllende profeti kan forekomme på samfunnsnivå. Han maler et bilde av hvordan det kan være tilfellet for blant annet begrepet «flink pike» og hvordan det har blitt et syndrom i vårt samfunn. Men, som forfatteren påpeker, er det sannsynligvis mange grunner til at fenomenet har oppstått, og hans egen utgreiing viser hvor komplekst forholdet mellom begrep og fenomen er. Det illustrerer også hvordan samfunnsdiagnoser som blir omtalt i media muligens kan «bidra til å fremskynde det de advarer mot» (s. 154). Om økt rapportering av psykiske helseplager skyldes en selvoppyllende profeti gjør ikke det opplevelsen mindre reell.

LES OGSÅ: [Å være unik blant unike](#)

Helsens paradoks

Madsen finner en mulig forklaring på hvorfor lidelsestrykket ikke synes å reduseres med større åpenhet om psykiske lidelser i legen Anthony Barskys «helsens paradoks». Paradokset består i at selv om befolkningens helse objektivt sett ble bedre⁴ så rapporterte den samme befolkning at de subjektivt er mindre fornøyd med egen helse. Barsky nevner fire forklaringer på hvorfor terskelen og toleransen for symptomer og milde sykdommer er blitt lavere. Det ene er at medisinsk behandling har blitt bedre, noe som har ført til redusert dødelighet av visse sykdommer samtidig som det har ledet til en økning av kroniske og degenerative lidelser. Samfunnet har økt bevissthet omkring helse som har ført til mer selvmonitorering og forsterket bevisstheten rundt symptomer og tegn på sykdom hos folk flest. Videre har kommersialiseringen av helse og økt fokus på helseproblematikk i media intensivert bekymring for sykdom. Den siste forklaringen omhandler at økende medikalisering av hverdagslivet har ført til urealistiske forventninger til hva helbredende behandling kan få til, noe som har ledet til at ubehandlede sykdommer og plager oppleves verre enn før.

Kan økningen av psykiske helseplager skyldes de årsakene som Barsky skisserer? Kan for eksempel et økt søkelys på psykisk lidelse, eller at unge er under økende press og stress, danne et kulturelt narrativ som ungdom tolker seg selv ut ifra? «Helsens paradoks» illustrerer at det både er positive og negative sider med økt åpenhet og mer informasjon om helse i befolkningen. På den måten er det muligens ikke mer bevissthet omkring folkehelse vi trenger for å redusere psykiske helseplager. I lys av Barskys begrep diskuterer Madsen hvordan psykiske vansker kan smitte via kulturen og ikke er et rent biologisk fenomen som ikke påvirkes av en selvbevisst observatør og et felles språk. Madsen belyser hvordan vitenskapens rasjonalitet muligens er blitt vår tids *tro* og at det kan foreligge en implisitt frykt for kulturen når samtiden skal forstå og diskutere psykiske lidelser.

Avslutningsvis stiller Madsen flere spørsmål, deriblant hvilke implikasjoner det kan få at media

fokuserer mer på de ressurssterke sine fortellinger om psykisk sykdom enn de ressursvake (for det er fortsatt personer med lavere sosioøkonomisk status som rapporterer mest psykiske helseplager), og om vi lever i en terapeutisk kultur. Madsen forsøker å besvare noen av utfordringene han har tatt opp på en kritisk måte, ved å problematiser f.eks. økende individualisering, at *folkehelse og livsmestring* skal inn som eget fag i skolen, og hvordan de voksne fremstår som overinvolvert i de unges liv.

Hva feiler det oss?

Undertittelen til boken *Hva feiler det oss?* impliserer et dobbelt spørsmål: hva feiler det ungdom og hva feiler det de voksne som er så opptatt av de unges psykiske helse. Om det er verre å være ung i dag enn før fremstår usikkert, men voksne fremstår som mer involvert i de unges liv enn det tidligere generasjoner har vært. Det virker som at Madsen etterlyser en mer moralsk interaksjon mellom unge og voksne. Og slik jeg leser boken fremstår det som at voksne har erstattet sin etikk med et terapeutisk språk og blikk overfor unge. Det virker som at den terapeutiske tilnærmingen bidrar til rolleforvirring (for generasjon prestasjon) heller enn identitetsbygging. Muligens fordi de unge ikke får nok rom til å utforske hvem de er eller til å opponere mot de voksne. Imidlertid vil jeg tro at foreldregenerasjonen også er forvirret over sin egen rolle. Det er ofte oppslag i media med ekspertråd til forelderrollen og problemer ungdom opplever. Det gjør det nok vanskeligere å være en autoritær og trygg forelder. En av filosofen Madsen nevner er [Friedrich Nietzsche](#). Han tok blant annet et oppgjør med uoppnåelige krav til menneskets agens i egen samtid. I vår samtid er det overdrevne krav til de unge (og muligens forelderrollen), men også en svekket bevissthet for gradforskjellene i ungdomspopulasjonen. Det siste fører til at noen faller utenfor. Dermed fremstår det som at menneskets tro på seg selv, sine tradisjoner og verdier for å håndtere livsutfordringer er svekket i vår samtid – vi mangler en kollektiv og samlende etos som ikke bare er tuftet på terapi og vitenskap.

LES OGSÅ [På selvhjelpens avveier](#)

Litteratur

Folkehelseinstituttet, «Psykisk helse i Norge», (Oslo: Folkehelseinstituttet, 2018).

Noter

¹ Objektivt refererer her til statistisk kunnskap om en gitt gruppe av ungdom på populasjonsnivå.

² Folkehelseinstituttet, «Psykisk helse i Norge,» (Oslo: Folkehelseinstituttet, 2018).

³ I psykologi kan en selvoppfyllende profeti defineres som hvordan ens egne forventninger til en annen person bidrar til at denne personen endrer seg i retning av disse forventningene.

⁴ Hvis vi måler helse i forventet levealder.